

**Ilmiy amaliy
jurnal
№ 5 (7)
2026**

**YANGI
O'ZBEKISTON
IQTISODIYOTI**

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 5-son 2026 yil

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI
O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI**

YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI

5

ISBN 978-9943-5256-3-4

Toshkent – 2026

MUNDARIJA

Minojiddinov A.A. Meva-sabzavot tarmog‘i korxonalarini boshqarishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish yo‘llari	8
Mirzayev A.T., Dilnozaxon M. O‘zbekistonda turizm marketingi samaradorligini baholash va uni takomillashtirishning integratsiyalashgan mexanizmi.....	12
Shavkatov A.Sh. O‘zbekistonda kichik biznes rivojlanishining institutsional va makroiqtisodiy asoslari.....	16
Махаммаджанов М.М. Инновационная трансформация банковского сектора Узбекистана: общесистемные тенденции и финансовые результаты.....	20
Sativaldiyeva G.X. IFRS 16 “Ijara” xalqaro standartiga muvofiq ijara hisobidagi o‘zgarishlar.....	24
Ismailov X.M. Aloqa korxonalari moliyaviy barqarorligini ta‘minlash metodologiyasini takomillashtirish masalalari.....	28
Yusubov I.I. Mintaqada iqtisodiyotni barqarorlashtirishda raqamli xizmatlarning rivojlanishi.....	32
Saidaxmedov N.X. Paxta-to‘qimachilik klasterlari faoiyatini shakllanishi va rivojlanishining zamonaviy nazariyalari.....	35
Istamqulov D.Q., Danyarova F.B. Milliy iqtisodiyotga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishni takomillashtirish yo‘llari.....	40
Aipova I.I. Resurs samaradorligini baholashning nazariy usullari va ko‘rsatkichlari.....	43
Mirzaraximova A.A. Tijorat banklari tomonidan aloqa sohasini moliyalashtirish samaradorligini oshirish yo‘llari.....	49
Xalimirzaev A.A. Yer va suv resurslaridan samarali foydalanishda hududiy ixtisoslashuvning ahamiyati va iqtisodiy samaradorligi.....	53
Sidikov Z.A. Sirdaryo viloyatida sanoatlashtirish jarayonining hududiy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ta‘siri.....	59
Usmanova N.Y. Raqamli iqtisodiyotda menejment qarorlarini qabul qilishda innovatsion texnologiyalarning roli.....	63
Ergashev R.X., Rajabaliyeva I.A. Transport-logistika infratuzilmasini raqamli texnologiyalar asosida rivojlantirish va uning samaradorligini oshirish.....	67
Raximova D.S. Barqaror restoran amaliyotlari: oziq-ovqat chiqindilarini kamaytirish va qayta ishlashning innovatsion yondashuvlari.....	70
Narzullayeva X.A. Investitsiya muhiti jozibadorligini oshirishning xalqaro tajribalari.....	76
Muxitdinov Sh.Z. Kichik agrobiznes subyektlarida mahsulotlar eksportini rivojlantirishga ta‘sir etuvchi omillar.....	84
No‘monov O.O‘. Agrotadbirkorlik subyektlarining eksport salohiyatiga ta‘sir etuvchi makroiqtisodiy va mikroiqtisodiy omillarni kompleks baholash.....	88
Yeshimbetov U.X. O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligini barqaror rivojlantirishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish.....	92
Raximova K.N. Tadbirkorlik sharoitida yashil biznesni tashkil etish va rivojlantirishining o‘ziga xos xususiyatlari	97
Хошимов П.З., Тўрахожайев Х.Х. Ислоний банкларнинг ишлаш таомойиллари ва ислон молия тизимининг Ўзбекистон иқтисодиётига таатбири.....	100
Sattarov R.A. An integrated methodological framework for evaluating and forecasting interregional economic cooperation: an input-output approach (evidence from Uzbekistan).....	107
Farmanov J.Z. Mintaqada asalarichilik ekotizimining tamoyillari va ekologik-geografik xususiyatlarini takomillashtirish	111
Qurbonov A.B. Janubiy iqtisodiy rayonda qishloq xo‘jaligi orxonlarining tarkibiy o‘zgarishi va agrar kooperatsiyani rivojlantirish yo‘nalishlari.....	114
Тоштемиров Т.Т. Ўзбекистонда кичик тадбиркорлик субъектлари фаолиятини кенгайтиришда солик механизмларида фойдаланиш масалалари.....	119
Arziyev M.A. O‘zbekiston iqtisodiyotini transformatsiyalash sharoitida oilaviy tadbirkorlikni rivjlantirishning ustuvor yo‘nalishlari.....	122
Maxkamova S.Sh. Ekologik innovatsiyalar orqali yerni oqilona boshqarishning tashkiliy va iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish.....	127
Olimova N.X. Yashil moliyalashtirishning rivojlanish tendensiyalari hamda hozirgi amaliyoti: milliy kontekst	137
Zaylobitdinova H.X. Davlat oliy ta‘lim muassasalarining tijorat faoliyatini samarali boshqarish strategiyalari.....	141
Komilov A.I. Evolution of the catering industry in the context of digital technologies.....	145

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 5-son 2026 yil

Sotvoldiyev N.N. Mamlakatimizda yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda mehnat bozoriga ta'sir etuvchi omillar.....	149
O'rinov A.A. Sanoat tarmoqlarining investitsion imkoniyatlarini barqarorlik indikatorlari asosida boshqarish mexanizmlari.....	154
Ahmadaliyeva R.A. O'zbekistonda xufyona iqtisodiyotga qarshi kurashish samaradorligi.....	158
Uzganbayeva D.T., Alimova Sh.F. The role of investment strategies in transforming small business entities into large corporate structures.....	162
Goziyev M.Sh., Abdufattoyeva M. Sun'iy intellekt asosida iqtisodiy qarorlar qabul qilish samaradorligini oshirish.....	167
Qobilov H., Uzganbayeva D.T. O'zbekiston iqtisodiyotida xususiy tadbirkorlikning ro'li: so'nggi yillardagi islohotlar sharoitida iqtisodiy o'sish va bandlikka qo'shayotgan hissi.....	170
Sotiboldiyeva R., Uzganbayeva D.T. O'zbekistonda xotin-qizlar tadbirkorligini rivojlantirishda moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining ahamiyati.....	174
Маматкулов З.Ш. Хизмат кўрсатиш фаолиятининг шакллантириш ва бошқаришда хориж тажрибаларидан самарали фойдаланишнинг инновацион йўналишлари.....	179
Shamsiddinov P., Uzganbayeva D.T. Iqtisodiyotning raqamlashtirishning afzaliklari va uning oqibatlari.....	185
Qosimov A.S. Jizzax viloyati mahallalarining qayta nomlanishi va demografik jarayonlar va iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlari.....	189
Qodirov A., Tulaganov E.J., Berdimurodov U.S. Inson kapitalini kapitalizatsiya qilish va samaradorligini oshirish.....	192
Saidkarimova M.I., Sobirov O.A. Sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish yo'llari.....	199
Saidova M.J. Sanoat transformatsiyasi sharoitida kichik biznes va tadbirkorlikning o'rni (Andijon viloyati misolida)	203
Юсупов А.С., Пардаев Х.Ф. Динамическое управление международным портфелем акций: механизмы ребалансировки и преимущества глобальной диверсификации в условиях волатильности валютных рынков.....	206
Burxonov J.X., Soliyev I.I. Mehnat bozorini tartibga solishda innovatsion yondashuvlarning xorij tajribasi tahlili.....	213
Xaitbaev J.O. Mintaqa iqtisodiyotini barqarorligini ta'minlashda suv resurslaridan foydalanishning ko'p omilli ekonometrik modellari.....	217
Saidov U.S. Kichik tadbirkorlik subyektlarida ekologik innovatsiyalarni rag'batlantirishning moliyaviy yo'nalishlari.....	221
Nurmaxanmadov N.B. Iqtisodiyotning ekologiyaga ta'sir moyilligining oshib borishi muammosi.....	224
Xudayberdiyev K. Davlat xaridlarida elektron platformalar faoliyatini optimallashtirishda sun'iy intellektga asoslangan moderatsiya mexanizmlarining roli.....	230
Xolxo'jayev E.G'. Davlat xaridini tashkil etishda elektron savdolardan foydalanish samaradorligi hamda imkoniyatlari tahlili.	234
Rustamova F.A. Qishloq joylarda tadbirkorlik subyektlarining iqtisodiy samaradorligini baholash va uni oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari.....	238
Ikromov A. Iqtisodiy jarayonlarni ekonometrik modellashtirishda integro-differensial tenglamalarning o'rni va ularni tadqiq etish.....	241
Sarimsakov B.R., Usmonov J.Q. Xorijiy mamlakatlarda inson kapitalidan qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishida samarali foydalanish tajribalari.....	245
Maraimov I.R. O'zbekistonda kambag'allikni kamaytirish va aholi turmush farovonligini oshirish.....	251
Yusupov Sh.B. Xorazm viloyatida sanoat korxonalarining iqtisodiy samaradorligini baholash va oshirish yo'llari: 2020–2025 yillar tahlili va 2030 yilga prognoz.....	256
Chintemirova D.Sh. Hududlar kesimida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatining rivojlanish tendensiyalari.....	260
Xusanova Z.R. Ayollar tadbirkorligini rivojlantirishning samaradorlik ko'rsatkichlari va unga ta'sir ko'rsatuvchi omillar.....	265
Tajiboyev S.O., Gulimboyev S.I. Moliyaviy siyosatning investitsiya muhitiga ta'siri.....	270
Tajiboyev S.O. G'aznachilikda to'lovlarni amalga oshirish.....	275
Xaydarov M., Baxtiyorov I. Innovatsion iqtisodiyot g'oyalari va ularni oliy ta'lim tizimi orqali qo'llashning nazariy asoslari.....	279
Ким Т.В., «Зарубежный опыт развития циркулярной экономики и её роль в формировании ресурсосберегающей модели экономического развития».....	286

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 5-son 2026 yil

Saydullayeva R.U. Analysis of financial efficiency and profitability in the green economy: the role of IAS and IFRS standards.....	292
Galatov A.A., Karimova G.A. O‘zbekistonda Islomiy moliyaviy xizmatlar ko‘rsatuvchi nobank tashkilotlar faoliyati va strategik boshqaruv tizimining tahlili.....	296
Tursunov F.U. Oliy ta‘lim sifati monitoringini takomillashtirish mexanizmlarini rivojlantirishning zamonaviy yondashuvlari... ..	300
Yakhshiboev R.E. Retrieval-augmented generative AI for smart learning content.....	303
Ergashev S.A. Sanoat korxonalarini barqaror rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish: ilmiy-nazariy va amaliy asoslar.....	307
Абдуллаева Р.Ғ., Тажибаева Н.Ф. Ўзбекистон иқтисодиётида инвестицияларнинг устувор йўналишлари ва ривожланиш истиқболлари.....	311
Sayfullayev J. Why organizations struggle to implement green management practices: key barriers and practical solutions.....	316
Sirojiddinov K.I. Korxonaning raqobatbardoshligini baholash usullari.....	319
Ibraximov X.S. Mintaqalarda tadbirkorlik muhitini shakllantirishda kichik biznesni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashning o‘rni va mexanizmlari.....	324
Tajibayev K.Q. Farg‘ona vodiysida kichik biznes sub’ektlari raqobatbardoshligini oshirishning metodologik asoslari.....	328
Abdulxakimov Z.T. Barqaror rivojlanish evolyusiyasi va tarkibiy qismlari masalalari.....	332
Pazilidinov M.M. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda xorijiy mamlakatlarning raqamlashtirish tajribasi.....	337
Жураева М.З., Ахмедов Р.М. Экосистема применения системного подхода в менеджменте транспортной инфраструктуры.....	341
Ахмедов Р.М. Основные требования к разработке системного подхода в менеджменте дорожного хозяйства Республики Узбекистан.....	348
Mamasiddiqova F.X. Qishloq xo‘jaligida mahallalar ixtisosligi: nazariy asoslar, regional tahlil va rivojlantirish istiqbollari.....	353
To‘rayev A.A. Mehnat bozorini texnologik transformatsiyalash sharoitida ishchi kuchi raqobatbardoshligini oshirish mexanizmlari.	358
Солиев И.И. Концептуальные основы институциональной автономии вузов в условиях модернизации системы образования Узбекистана.....	362
Xasanov S.Q. Sanoat korxonalarini rivojlantirishda modernizatsiya va klaster yondashuvining o‘rni.....	365
Murodov A. Aholining real pul daromadlarini va xarid qobiliyatini oshirishning nazariy asoslari.....	369
Карабаев Р.З. Искусственный интеллект в цифровой экономике Узбекистана.....	374
Rasulova Sh.A. Bozor iqtisodiyotida monopoliyaning mohiyati, shakllari va uning O‘zbekiston iqtisodiyotiga ta’siri.....	378
Salimov A.F., Rasulova Sh.A. Bozor muvozanati va unga ta’sir ko‘rsatuvchi omillar.....	381
Sattarova G.X. O‘zbekiston logistika bozorida yuk tashish xavflarini sug‘urta orqali kamaytirishning iqtisodiy samaradorligi.....	385
Муродхўжаева Ф.М. Маҳаллий саноатни шакллантиришда кластер ёндашуви ва 2030 йилгача трансформациянинг прогноз параметрлари (Наманган вилояти мисолида).....	389
Yoqubjonov R.R. Kichik biznes mahsulotlari raqobatbardoshligini oshirishda innovatsion yondashuvlar.....	396
Nasritdinov B.X. Risklarni integral baholash kichik biznesda moslashuvchan boshqaruv tizimi asbobi sifatida	400
Abdurazzoqov H.A. O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonining hozirgi holati va tendentsiyalari.....	406
Turgunov M.M., Soliyev I.I. Milliy innovatsion tizim samaradorligini oshirishning strategik yo‘nalishlari.....	411
Kuzimuratova D.M. O‘zbekiston Respublikasida tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish va takomillashtirish.....	414
Soyibjonov I.S. Kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini yashil iqtisodiyot tamoyillari asosida rivojlantirish.....	419
Axmadjanov I.I. Shaharlar va shahar aglomeratsiyalari mintaqalar va mamlakatlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining drayveri.....	423
Odinayev G‘.J. Nogironligi bo‘lgan aholi qatlamini strategik sohalarda band qilish loyihalari.....	427
Abduvahobov V.B. Jinoiy daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashishning global standartlari va O‘zbekiston tajribasi: kompleks tahlil.....	430
Қўзиева Н.Н. Билвосита солиқларнинг шаклланиши ва ривожланиб бориши.....	435

**AHOLINING REAL PUL DAROMADLARINI VA XARID QOBILIYATINI
OSHIRISHNING NAZARIY ASOSLARI**

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОВЫШЕНИЯ РЕАЛЬНОГО ДЕНЕЖНОГО ДОХОДА
И ПОКУПАТЕЛЬНОЙ СПОСОБНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ**

**THEORETICAL BASIS OF INCREASING THE REAL MONEY INCOME AND
PURCHASING CAPACITY OF THE POPULATION**

Murodov Abubakir

Mirzo Ulug‘bek Nomidagi O‘zbekiston Milliy Universiteti
70310102 – Iqtisodiyot mutaxassisligi 1-bosqich magistranti

Annotatsiya

Aholining real pul daromadlari va xarid qobiliyatini oshirish nazariy jihatdan makroiqtisodiyot va ijtimoiy-iqtisodiy siyosatning eng muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, u iqtisodiy o‘sishning sifat ko‘rsatkichlari, farovonlik darajasi va ijtimoiy barqarorlik bilan bevosita bog‘liqdir. Ushbu masala, avvalo, “real daromad”, “nominal daromad”, “inflyatsiya”, “xarid qobiliyati”, “iste‘mol savati”, “mehnat unumdorligi”, “institutsional muhit” kabi fundamental iqtisodiy kategoriyalar asosida izohlanadi. Real daromad tushunchasi nazariy jihatdan inflyatsiya omilini hisobga olgan holda shakllanadi, ya’ni bu daromadning haqiqiy qiymatini va u orqali qancha tovar va xizmatlar sotib olish mumkinligini ifodalaydi. Real income daromadning inflyatsiya ta’siridan tozalangan shakli bo‘lib, u aholi farovonligini baholashning eng muhim mezonlaridan biri hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: real daromad, xarid qobiliyati, inflyatsiya, iqtisodiy o‘sish, makroiqtisodiy barqarorlik, mehnat unumdorligi, inson kapitali, institutsional muhit.

Повышение реальных доходов и покупательной способности населения теоретически является одним из важнейших направлений макроэкономики и социально-экономической политики, напрямую связанным с качественными показателями экономического роста, уровня благосостояния и социальной стабильности. Этот вопрос рассматривается, прежде всего, на основе таких фундаментальных экономических категорий, как «реальный доход», «номинальный доход», «инфляция», «покупательная способность», «потребительская корзина», «производительность труда», «институциональная среда». Понятие реального дохода теоретически формируется с учетом инфляционного фактора, то есть выражает реальную стоимость дохода и количество товаров и услуг, которые можно на него приобрести. Реальный доход – это форма дохода, свободная от влияния инфляции, и он является одним из важнейших критериев оценки благосостояния населения.

Ключевые слова: реальный доход, покупательная способность, инфляция, экономический рост, макроэкономическая стабильность, производительность труда, человеческий капитал, институциональная среда.

Increasing the real income and purchasing power of the population is theoretically one of the most important directions of macroeconomics and socio-economic policy, which is directly related to the qualitative indicators of economic growth, the level of well-being and social stability. This issue is explained, first of all, on the basis of such fundamental economic categories as “real income”, “nominal income”, “inflation”, “purchasing power”, “consumption basket”, “labor productivity”, “institutional environment”. The concept of real income is theoretically formed taking into account the inflation factor, that is, it expresses the real value of income and how many goods and services can be purchased with it. Real income is a form of income free from the effects of inflation, and it is one of the most important criteria for assessing the well-being of the population.

Keywords: real income, purchasing power, inflation, economic growth, macroeconomic stability, labor productivity, human capital, institutional environment.

Aholining real pul daromadlari va xarid qobiliyatini oshirish masalasi zamonaviy makroiqtisodiyot hamda ijtimoiy-iqtisodiy siyosatning eng muhim va ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu masala iqtisodiy o‘shishning sifat ko‘rsatkichlari, aholi farovonligi, ijtimoiy tenglik, kambag‘allikni qisqartirish va jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlik bilan uzviy bog‘liqdir. Nazariy jihatdan real daromad tushunchasi nominal daromadning inflyatsiya ta‘siridan tozalangan shakli sifatida izohlanadi va u aholining haqiqiy xarid imkoniyatlarini ifodalaydi. Ya‘ni real daromad orqali aholi mavjud daromad evaziga qancha hajmdagi tovar va xizmatlarni sotib olish mumkinligini aniqlash mumkin bo‘ladi. Shu sababli real daromad aholi turmush darajasi va iqtisodiy farovonlikning eng muhim mezonlaridan biri sifatida baholanadi. Principles of Economics asarida ta‘kidlanishicha, iqtisodiyotda aholi farovonligini baholashda nominal ko‘rsatkichlardan ko‘ra real ko‘rsatkichlar muhimroq hisoblanadi, chunki inflyatsiya narxlar umumiy darajasini oshiradi va pulning xarid qobiliyatini pasaytiradi. Shu sababli daromadlarning haqiqiy qiymati [1] ni aniqlash uchun inflyatsiya omili albatta hisobga olinishi lozim.

Real daromad va xarid qobiliyati tushunchalari makroiqtisodiy barqarorlik bilan chambarchas bog‘liqdir. International Monetary Fund tomonidan e‘lon qilinadigan World Economic Outlook hisobotlarida iqtisodiy o‘shish, inflyatsiya va aholi real daromadlari o‘rtasidagi bog‘liqlik alohida tahlil qilinadi.

So‘nggi yillarda jahon iqtisodiyotida inflyatsion jarayonlar sezilarli darajada kuchaygan. International Monetary Fund ma‘lumotlariga ko‘ra, 2022–2023 yillarda global inflyatsiya darajasi o‘rtacha 6–8 foiz atrofida shakllangan bo‘lib, bu ko‘plab mamlakatlarda real ish haqi o‘shishining sekinlashishiga yoki ayrim hollarda pasayishiga olib kelgan. Ayniqsa rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda narxlar darajasining oshishi aholi xarid qobiliyatiga sezilarli bosim yaratgan.

Ushbu hisobotlarga ko‘ra, iqtisodiyotda yuqori inflyatsiya darajasi aholi real daromadlarining qisqarishiga olib keladi, chunki narxlarning oshishi iste‘mol imkoniyatlarini kamaytiradi. Aksincha, inflyatsiyaning nazorat ostida bo‘lishi va iqtisodiy o‘shish [2] sur‘atlarining barqarorligi real ish haqi hamda aholi xarid qobiliyatining oshishiga xizmat qiladi. Ayniqsa pandemiyadan keyingi davrda jahon iqtisodiyotida yuzaga kelgan inflyatsion bosimlar ko‘plab mamlakatlarda real daromadlarning pasayishiga sabab bo‘ldi. Energiya resurslari narxining oshishi, logistika zanjirlaridagi uzilishlar va geosiyosiy beqarorlik narxlar umumiy darajasining keskin ko‘tarilishiga olib keldi. Natijada ko‘plab mamlakatlarda aholining iste‘mol xarajatlari ortib, real xarid qobiliyati qisqardi.

World Bank tomonidan tayyorlanadigan World Development Report hisobotlarida aholi daromadlari va farovonligi iqtisodiy rivojlanishning asosiy ko‘rsatkichlaridan biri sifatida talqin qilinadi.

Hozirda dunyo bo‘yicha 700 milliondan ortiq aholi kuniga 2,15 AQSh dollaridan kam daromad bilan yashamoqda. Daromadlar tengsizligi yuqori bo‘lib, eng boy 10 foiz aholining ulushi umumiy daromadning sezilarli qismini tashkil etadi.

Jahon banki ekspertlari fikriga ko‘ra, real daromadlarning o‘shishi iqtisodiyotda mehnat unumdorligi, inson kapitali sifati va institutsional boshqaruv samaradorligiga bog‘liqdir. Mehnat unumdorligi oshgan sari ishlab chiqarish hajmi kengayadi va natijada [3] ish haqi hamda aholi daromadlari ortadi. Shu bilan birga, samarali davlat boshqaruvi, korrupsiyaning past darajasi, erkin raqobat muhiti va investitsion jozibadorlik real daromadlarning uzoq muddatli barqaror o‘shishini ta‘minlovchi muhim omillar hisoblanadi. Jahon banki tadqiqotlarida “inclusive growth” konsepsiyasi ham alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu konsepsiyaga ko‘ra, iqtisodiy o‘shish natijalari jamiyatning barcha qatlamlariga teng taqsimlanishi lozim. Aks holda iqtisodiy tengsizlik kuchayadi va ijtimoiy barqarorlikka salbiy ta‘sir ko‘rsat

Aholining xarid qobiliyatini baholashda iste‘mol savati va yashash minimumi muhim iqtisodiy indikatorlar hisoblanadi. Iste‘mol savati insonning minimal fiziologik va ijtimoiy ehtiyojlarini qondirish uchun zarur bo‘lgan oziq-ovqat, nooziq-ovqat mahsulotlari hamda xizmatlar yig‘indisini anglatadi. Narxlar darajasi oshishi iste‘mol savati qiymatini qimmatlashtiradi va bu aholi real

daromadlariga bevosita ta'sir qiladi. Shu sababli davlat tomonidan minimal ish haqi, pensiyalar va ijtimoiy nafaqalarni inflyatsiyaga mos ravishda indeksatsiya qilish aholi xarid qobiliyatini saqlashning muhim mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy iqtisodiy siyosatda “cost of living adjustment”, “minimum wage policy”, “social protection mechanisms” va “income indexation” kabi instrumentlardan keng foydalaniladi.

Organisation for Economic Co-operation and Development tomonidan yuritiladigan daromadlar taqsimoti va statistik ma'lumotlar bazasida iqtisodiy tengsizlik hamda real daromadlar dinamikasi keng tahlil qilinadi. OECD ma'lumotlariga ko'ra, iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarda o'rta sinf ulushining kengayishi iqtisodiy barqarorlikning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Daromadlarning haddan tashqari differensiallashuvi esa ijtimoiy tengsizlikni kuchaytiradi va iqtisodiy o'sish samaradorligini pasaytiradi. Shu sababli zamonaviy iqtisodiy siyosatda progressiv soliqqa tortish tizimi, ijtimoiy himoya dasturlari va kambag'allikni qisqartirish mexanizmlariga katta e'tibor qaratilmoqda. Daromadlar tengsizligini baholashda “Gini coefficient”, “Lorenz curve”, “income quintile ratio” kabi statistik indikatorlardan foydalaniladi. Ushbu ko'rsatkichlar jamiyatdagi iqtisodiy tafovutlarni aniqlash va ijtimoiy siyosat samaradorligini baholash imkonini beradi.

United Nations Development Programme tomonidan tayyorlanadigan Human Development Report hisobotlarida inson taraqqiyoti va aholi farovonligi masalalariga alohida urg'u beriladi.

Global inson rivojlanish indeksi (HDI) o'rtacha 0,73 atrofida. Yuqori daromadli mamlakatlarda 0,80 dan yuqori, past daromadli davlatlarda esa 0,50–0,60 oralig'ida.

Ushbu hisobotlarda real daromadlar inson rivojlanish indeksining asosiy komponentlaridan biri sifatida ko'rib chiqiladi. Inson taraqqiyoti konsepsiyasiga ko'ra, iqtisodiy o'sishning asosiy maqsadi faqat ishlab chiqarish hajmini oshirish emas, balki insonlarning sifatli ta'lim olish, sog'lom yashash va munosib turmush darajasiga ega bo'lish imkoniyatlarini kengaytirishdan iboratdir [4]. Shu nuqtai nazardan, aholi real daromadlari va xarid qobiliyatining oshishi inson kapitali rivojlanishi, ijtimoiy barqarorlik va iqtisodiy taraqqiyotning muhim sharti hisoblanadi.

Hozirgi davrda O'zbekiston iqtisodiyotida ham real daromadlar va xarid qobiliyatini oshirish davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Mamlakatda iqtisodiy liberallashtirish, sanoat modernizatsiyasi, raqamli iqtisodiyot elementlarini joriy qilish, investitsion muhitni yaxshilash va tadbirkorlikni rivojlantirish orqali aholi daromadlarini oshirishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Ayniqsa xizmatlar sohasi, axborot texnologiyalari, logistika va moliya sektorining rivojlanishi yuqori daromadli ish o'rinlarini yaratishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, mehnat unumdorligini oshirish, inson kapitaliga investitsiyalarni kengaytirish va hududiy iqtisodiy tafovutlarni kamaytirish real daromadlarning uzoq muddatli o'sishini ta'minlashning asosiy strategik yo'nalishlari sifatida qaratilmoqda.

Aholining real pul daromadlari va xarid qobiliyatini oshirish masalasi zamonaviy iqtisodiy nazariyada “farovonlik iqtisodiyoti” (welfare economics), “barqaror iqtisodiy rivojlanish” (sustainable economic development) hamda “inklyuziv o'sish” (inclusive growth) konsepsiyalarining markaziy elementlaridan biri sifatida talqin qilinadi. Mazkur jarayonning nazariy asoslari klassik siyosiy iqtisod, neoklassik makroiqtisodiyot, keynschilik, monetarizm va institutsional iqtisodiyot paradigmaları doirasida turlicha yondashuvlar orqali izohlanadi. Klassik iqtisodiy nazariyada daromadlarning shakllanishi ishlab chiqarish omillari – mehnat, kapital va yer rentasi bilan bog'langan bo'lsa, zamonaviy makroiqtisodiy konsepsiyalarda real daromadlar iqtisodiy samaradorlik, resurslar taqsimoti va inson kapitalining sifat ko'rsatkichlari bilan uzviy bog'liq holda tahlil qilinadi. Ayniqsa, postindustrial iqtisodiyot sharoitida bilimga asoslangan iqtisodiy modelning shakllanishi aholi daromadlarining tarkibiy transformatsiyasiga olib kelmoqda, ya'ni an'anaviy ishlab chiqarish omillaridan tashqari intellektual kapital, innovatsion faoliyat va raqamli texnologiyalar ham daromadlarning muhim determinantiga aylanmoqda.

Makroiqtisodiy tahlilda real daromadlar “narxlar indeksi” va “deflyator” mexanizmlari orqali baholanadi. Iste'mol narxlari indeksi (Consumer Price Index – CPI) hamda yalpi ichki mahsulot deflyatori real va nominal ko'rsatkichlar o'rtasidagi tafovutni aniqlash imkonini beradi. Bu metodologik yondashuv inflyatsion bosimlarning aholi turmush darajasiga ta'sirini empirik jihatdan o'lchashga xizmat qiladi. Real daromadlarning dinamikasi ko'pincha “disposable income” va “per

capita income” indikatorlari bilan bog‘liq holda o‘rganiladi. Disposable income, ya’ni tasarrufdagi daromad soliqlar va majburiy to‘lovlardan keyin uy xo‘jaliklari ixtiyorida qoladigan mablag‘ni anglatadi va iste’mol hamda jamg‘arma o‘rtasidagi muvozanatni shakllantiruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Iqtisodiy nazariyada uy xo‘jaliklari iste’moli “marginal propensity to consume” va “marginal propensity to save” koeffitsiyentlari orqali tahlil qilinadi. Bu ko‘rsatkichlar aholi daromadlari ortishining iste’mol talabi va investitsion faollikka qanday ta’sir qilishini aniqlash imkonini beradi.

Xarid qobiliyati tushunchasi iqtisodiy mazmuniga ko‘ra pul birligining real qiymatini ifodalovchi kategoriya hisoblanadi. Xarid qobiliyati pariteti (Purchasing Power Parity – PPP) nazariyasi turli mamlakatlarda bir xil mahsulot va xizmatlar to‘plamini xarid qilish uchun zarur bo‘lgan mablag‘ miqdorini solishtirishga asoslanadi. Ushbu metodologiya xalqaro iqtisodiy taqqoslashlarda aholi farovonligini baholashning eng muhim vositalaridan biri hisoblanadi. PPP yondashuvi valyuta kurslari va ichki narxlar darajasi o‘rtasidagi nisbatni aniqlash orqali iqtisodiy rivojlanishning real ko‘lamini ochib beradi. Shu nuqtai nazardan, nominal yalpi ichki mahsulot ko‘rsatkichlari doimo ham iqtisodiy farovonlikning haqiqiy darajasini aks ettirmaydi, chunki turli mamlakatlarda yashash qiymati sezilarli darajada farqlanadi. Shu sababli xalqaro tashkilotlar tomonidan aholi jon boshiga YAIMning PPP asosida hisoblangan shakli keng qo‘llaniladi.

Real daromadlarning shakllanishida mehnat bozori institutsional tuzilmasining o‘rni alohida ahamiyatga ega. Mehnat bozori segmentatsiyasi, ishchi kuchining mobilligi, kasbiy malaka darajasi va bandlikning tarkibiy xususiyatlari daromadlar differensiallashuviga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Zamonaviy iqtisodiy nazariyada “skill-biased technological change” konsepsiyasi keng qo‘llanilib, texnologik taraqqiyot yuqori malakali ishchi kuchiga bo‘lgan talabni oshirishi natijasida daromadlar tengsizligini kuchaytirishi mumkinligi ta’kidlanadi. Shu bois inson kapitaliga investitsiyalar, xususan ta’lim va kasbiy tayyorgarlik tizimining modernizatsiyasi real daromadlarni oshirishning strategik omili sifatida qaraladi. Endogen iqtisodiy o‘sish nazariyasiga ko‘ra, bilim, innovatsiya va texnologik rivojlanish uzoq muddatli iqtisodiy o‘sishning asosiy drayverlari bo‘lib, ular mehnat unumdorligi orqali aholi real daromadlarining barqaror ortishiga xizmat qiladi.

Institutsional iqtisodiyot yondashuvida real daromadlar dinamikasi davlat institutlarining samaradorligi bilan izohlanadi. Daron Ajemoglu va Jeyms Robinsonning institutsional rivojlanish nazariyasiga ko‘ra, “inklyuziv institutlar” mavjud bo‘lgan mamlakatlarda iqtisodiy resurslardan foydalanish samaradorligi yuqori bo‘ladi va natijada aholi farovonligi ortadi. Aksincha, “ekstraktiv institutlar” iqtisodiy imkoniyatlarning tor doirada jamlanishiga olib keladi va daromadlar tengsizligini kuchaytiradi. Shu sababli korrupsiyaga qarshi kurashish, huquqiy tizimni mustahkamlash, mulk huquqlarini himoya qilish va tadbirkorlik muhitini yaxshilash real daromadlarni oshirishning institutsional shartlari sifatida namoyon bo‘ladi.

Inflyatsiya va real daromadlar o‘rtasidagi bog‘liqlik “Phillips curve”, “inflation expectations” hamda “adaptive expectations theory” kabi makroiqtisodiy modellarda chuqur tahlil qilinadi. Yuqori inflyatsiya sharoitida nominal ish haqi o‘shishi kuzatilgan taqdirda ham real ish haqi pasayishi mumkin. Bu holat ayniqsa “cost-push inflation” va “demand-pull inflation” mexanizmlarida yaqqol namoyon bo‘ladi. Cost-push inflation ishlab chiqarish xarajatlari ortishi natijasida yuzaga kelsa, demand-pull inflation agregat talabning haddan tashqari kengayishi bilan izohlanadi. Har ikkala holatda ham inflyatsion bosimlar aholi xarid qobiliyatining qisqarishiga olib keladi. Shu sababli markaziy banklarning monetar siyosati, xususan foiz stavkalarini tartibga solish, pul massasi nazorati va inflyatsion targetlash mexanizmlari real daromadlarni himoya qilishning muhim instrumentlari hisoblanadi.

Ijtimoiy himoya tizimi ham real daromadlarni qo‘llab-quvvatlashning muhim tarkibiy elementi hisoblanadi. “Social safety nets”, “conditional cash transfers”, “unemployment benefits” va “progressive redistribution mechanisms” kabi iqtisodiy mexanizmlar aholining ijtimoiy zaif qatlamlarini inflyatsion risklardan himoya qilishga xizmat qiladi. Zamonaviy ijtimoiy davlat konsepsiyasiga ko‘ra, iqtisodiy o‘sish natijalari jamiyatning barcha qatlamlariga teng taqsimlanishi zarur. Shu nuqtai nazardan, real daromadlarning oshishi faqat iqtisodiy samaradorlik emas, balki ijtimoiy adolat va inson taraqqiyotining ham muhim indikatorlaridan biri sifatida baholanadi.

Globallashuv va raqamli iqtisodiyot sharoitida real daromadlarning shakllanish mexanizmlari ham sezilarli transformatsiyaga uchramoqda. Platforma iqtisodiyoti, masofaviy bandlik, elektron tijorat va sun’iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi mehnat bozorining yangi segmentlarini shakllantirmoqda. Bu esa bir tomondan yuqori malakali mutaxassislar daromadlarining o’sishiga xizmat qilayotgan bo’lsa, ikkinchi tomondan past malakali ishchi kuchining raqobatbardoshligini pasaytirish xavfini yuzaga keltirmoqda. Natijada iqtisodiyotda “digital divide” va “income polarization” kabi yangi ijtimoiy-iqtisodiy muammolar shakllanmoqda. Shu sababli zamonaviy iqtisodiy siyosatda raqamli savodxonlikni oshirish, innovatsion kompetensiyalarni rivojlantirish va texnologik adaptatsiyani kuchaytirish real daromadlar barqarorligini ta’minlashning muhim sharti sifatida qaralmoqda.

Aholining real pul daromadlari va xarid qobiliyatini oshirish masalasi zamonaviy makroiqtisodiy tizimda iqtisodiy o’sishning sifat jihatini belgilovchi eng muhim yo’nalishlardan biri hisoblanadi. Real daromadlarning oshishi faqat nominal ish haqi yoki pul tushumlarining ko’payishi bilan emas, balki inflyatsiya darajasi, mehnat unumdorligi, institutsional muhit sifati va iqtisodiyotdagi umumiy barqarorlik bilan chambarchas bog’liq holda shakllanadi. Shu sababli iqtisodiy siyosatning asosiy maqsadi nafaqat ishlab chiqarish hajmini kengaytirish, balki ushbu o’sishni aholining real farovonligiga aylantirishdan iborat bo’lishi kerak.

Xarid qobiliyatining barqaror o’sishi uchun inflyatsiyani nazorat qilish, samarali monetar siyosat yuritish, mehnat bozorini rivojlantirish hamda inson kapitaliga investitsiyalarni kengaytirish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, daromadlar tengsizligini kamaytirish, ijtimoiy himoya tizimini kuchaytirish va inklyuziv iqtisodiy o’sishni ta’minlash jamiyatdagi iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlovchi asosiy omillar hisoblanadi. Raqamli iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar rivoji esa kelajakda real daromadlar o’sishining yangi drayveri bo’lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar royxati:

1. World Bank – World Development Report (so’nggi nashrlar).
2. International Monetary Fund – World Economic Outlook (so’nggi nashrlar).
3. Organisation for Economic Co-operation and Development – Daromadlar taqsimoti va statistik ma’lumotlar bazasi.
4. N. Gregory Mankiw – Principles of Economics.
5. United Nations Development Programme – Human Development Report.